HISTORYCZNA GRANICA DAWNEGO POWIATU SZPROTAWSKIEGO (1)

na granicy Przemkowskiego Parku Krajobrazowego

AUTOR:
© MACIEJ BORYNA
MUZEUM ZIEMI SZPROTAWSKIEJ
SZPROTAWA 2026

FOT. SŁUPEK GRANICZNY DAWNEGO POWIATU SZPROTAWSKIEGO NA GRANICY PPK (2026).

Na obszarze Przemkowskiego Parku Krajobrazowego napotkamy relikty dawnej granicy historycznego powiatu szprotawskiego. Co więcej kiedyś była to także granica pomiędzy księstwami. Pracownicy Muzeum Ziemi Szprotawskiej co rusz odkrywają zabytki dawnej sztuki granicznej i drogowej. W połączeniu z walorami krajobrazowymi stanowią one nowe atrakcje turystyczne. W celu ich ochrony bez wątpienia wymagają inwentaryzacji i podjęcia formalnych działań przez służby konserwatorskie.

Szprotawa od czasów swojej lokacji w XIII wieku była miastem dystryktowym, co w następstwie przełożyło się na zaistnienie powiatu szprotawskiego. Wskutek transakcji ziemskich i reform administracyjnych jego granice ulegały zmianie. Np. w XVI wieku miasto nabyło rozległe lasy królewskie, a w XVIII dosłownie wyrwało majątki ziemskie z sąsiedniego powiatu żagańskiego. Dotąd tematyka ta była kompleksowo poruszana jedynie w książce pt. „Wały Śląskie – Tajemnice dawnych granic”.[1]

Najczęściej spotykanymi i najbardziej trwałymi pamiątkami po dawnej granicy są granitowe słupki, na powierzchni których znajdują się wyciosane charakterystyczne krzyże z rozszerzającymi się od środka ramionami.

[1] Boryna M., *Wały Śląskie – Tajemnice dawnych granic*, Towarzystwo Bory Dolnośląskie 2011.

FOT. PRZEBIEG GRANICY POMIĘDZY POWIATAMI SZPROTAWSKIM A BOLESŁAWIECKIM NA BADANYM ODCINKU NA MAPIE Z 1887 ROKU.

Niestety część artefaktów została usunięta, a te zachowane do dziś w pierwotnych lokalizacjach nie zawsze są dostrzegalne. Zazwyczaj wzdłuż granicy przebiega droga. Muzeum poddało badaniom odcinek granicy przebiegający na południowy wschód od Leszna Górnego. Celowo wybrano takie stanowisko, na którym granica nie przebiegała w sposób prostoliniowy, co dawało szansę na bliższe poznanie arkanów sztuki granicznej.

Na odcinku ok. 1,2 km odnaleziono łącznie siedem sztuk starych granitowych słupków o podobnym, bardzo prostym wykończeniu. Wszystkie mają kształt zbliżony do prostopadłościanu, a ich górne ściany zawierają wykuty pośrodku znak krzyża z ramionami rozchodzącymi się na zewnątrz. Poza jednym luźnym ułamanym wszystkie są zapewne kompletne i nadal tkwią w ziemi, chociaż niektóre przekrzywione lub całkowicie wgniecione w grunt.

Słupki rozlokowane były w różnych odległościach od siebie, tj. 48, 53, 61, 64 i 72 m. Natomiast jeden oddalony jest od najbliższego o 430 m, a te pomiędzy nimi, których odnalezienia powinniśmy się spodziewać, albo nie udało się dostrzec albo zostały już usunięte. Jak ukazuje dokumentacja zdjęciowa, część słupków znajdująca się w poboczu towarzyszącej im drogi jest dobrze zachowana i czytelna w terenie. Natomiast te tkwiące bezpośrednio w pasie drogi są wciśnięte w grunt i niekiedy prawie niewidoczne. Ostatni zachował się tylko we fragmencie z uchwytnym jeszcze krzyżem.

Poszukiwań słupków dokonano w oparciu o przebieg granicy uwidoczniony na mapie z 1887 roku, kiedy rozdzielała ona powiat szprotawski od bolesławieckiego.[2] Niemniej kreślona

[2] 4559 (2627) Ober-Leschen, 1888 IfL.

FOT. LOKALIZACJA ODNALEZIONYCH SŁUPKÓW GRANICZNYCH NA TERENIE PPK (2026).

ręcznie mniej dokładna mapa Reglera z ok. połowy 1750 roku zdaje się ukazywać jej niezmieniony przebieg na badanym odcinku.[3] Podobnie bardziej ogólna mapa Księstwa Głogowskiego autorstwa Wielanda i Schubartha, kreślona w 1739 roku, gdzie po drugiej stronie granicy funkcjonowało Księstwo Jaworskie.[4]

Przebieg granicy, jakkolwiek dokładnie była ona w minionych wiekach oznaczona w terenie, ma genezę sięgającą późnego średniowiecza. Istotnym wydarzeniem, które wpłynęło na kształt pogranicza na południu powiatu szprotawskiego był zakup przez miasto Szprotawa rozległego majątku leśno-górniczego Leszno Górne w 1520 roku. Wcześniej obszar ten miał leżeć w Księstwie Jaworskim. Przynajmniej jego właściciele w 1408 i 1520 roku pochodzili z tegoż księstwa. Akt sprzedaży z 1408 roku wspomina, że folwark ten należał wcześniej do Konrada von der Wartow, rycerza z Księstwa Jaworskiego. Ponadto z dokumentu wynika, iż o folwark toczył się spór własnościowy, w którym Leszno Górne mogło zostać z nieznanych powodów wymówione książętom głogowskim.[5] Nie wiadomo, jak zakończył się ów spór i w ogóle czego dotyczył. Możemy jedynie podejrzewać, iż szło o legalność transakcji.

W 1501 roku Jan Warnsdorf sprzedaje Leszno Górne braciom Schellendorf z Goliszowa w Księstwie Jaworskim, a w 1520 roku od Schellendorfa osadę odkupuje miasto Szprotawa leżące w Księstwie Głogowskim. Wniosek z tego taki, że Leszno Górne mogło początkowo przynależeć do Księstwa Jaworskiego i mieć związki administracyjne z Bolesławcem lub Kliczkowem. Taki dawny stan rzeczy może potwierdzać położenie wsi względem Wałów Śląskich, zbudowanych w późnym średniowieczu dla osłony granic Księstwa Głogowskiego, do którego należał m.in. dystrykt szprotawski. W przeciwieństwie do Sierakowa i Leszna Dolnego, Leszno Górne leżało na zewnątrz umocnień granicznych. Dopiero transakcja z 1520 roku mogła przypisać wieś trwale do Szprotawy.[6]

[3] SBB IIIC Kart. N 15140 Blatt 27.
[4] Wieland i Schubarth, Principatus Silesiae Glogoviensis…, 1739.
[5] Graber E., *Die Inventare der Nichtstaatlichen Archive Schlesiens Kreis Sprottau*, Breslau 1925, s. 19.
[6] Boryna M. i Danielkowska K., *Dawne dzieje Leszna Górnego w Borach Dolnośląskich*, Szprotawa 2014, s. 5-6.

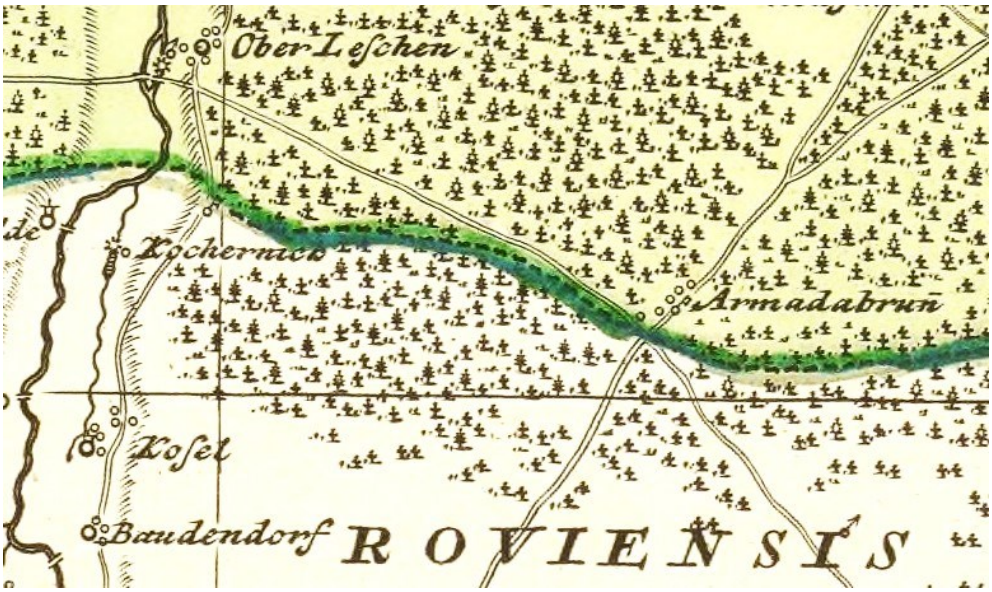

FOT. FRAGMENT GRANICY KSIĘSTW NA MAPIE PRINCIPATUS SILESIAE GLOGOVIENSIS Z 1739 ROKU.

Przedmiotowe słupki możemy śmiało datować na koniec XIX lub początek XX wieku. Identyczne wykonania znajdujemy na ziemi szprotawskiej na wielu innych stanowiskach związanych z granicami.

Na badanym odcinku przebiega aktualna granica pomiędzy gminą Gromadka a gminą wiejską Bolesławiec, a więc dokonano recepcji historycznej granicy na potrzeby późniejszych reform administracyjnych. Jednocześnie jest to granica pomiędzy leśnictwami Biernatów a Kozłów w Nadleśnictwie Przemków, a także fragment południowej granicy Przemkowskiego Parku Krajobrazowego. Szprotawa po 1945 roku zachowała status powiatu, jednakże w zmienionym kształcie, aż do likwidacji powiatów w 1975 roku.

Otoczenie geograficzno-kulturowe badanego odcinka stanowią: stanowisko po dawnym domu dróżnika, wzniesienie wydmowe „Sau Berg", historyczna „droga chojnowska" oraz źródlisko Kamiennego Potoku (lewy dopływ Szprotawy).

Zlustrowany odcinek historycznej granicy dawnego powiatu szprotawskiego zachęca do podjęcia badań kompleksowych. Zachowane artefakty sztuki granicznej wraz otoczeniem kulturowym i przyrodniczym stanowią nie tylko element lokalnego dziedzictwa, lecz także wzbogacają listę atrakcji Przemkowskiego Parku Krajobrazowego. Ta część Borów Dolnośląskich jest ciągle bardzo słabo pod tym względem poznana i opracowana. Atutem jest okoliczność, że ujawnione stare słupki graniczne są łatwo dostępne, ponieważ historycznemu przebiegowi granicy towarzyszą drogi leśne. Nie można także przecenić walorów krajobrazu, zwłaszcza na badanym odcinku podkreślonych przez egzemplarze wiekowych sosen i wydmowe wzniesienia, pomiędzy którymi meandruje „droga graniczna".

W celu zachowania przedmiotowego dziedzictwa wymagane będzie zewidencjonowanie słupków oraz zapewnienie im wymaganego statusu ochronnego, o co zawnioskuje Muzeum Ziemi Szprotawskiej. Stara droga graniczna, ciągnąca się kilometrami przez Bory Dolnośląskie, z licznymi stanowiskami kulturowymi stanowi propozycję ciekawego produktu turystycznego.

Fot. Stare słupki graniczne powiatu szprotawskiego przy granicy PPK (2026).

Fot. Zniszczony słupek graniczny powiatu szprotawskiego przy linii kolejowej (2026).

Autor:
© Maciej Boryna
Muzeum Ziemi Szprotawskiej
Szprotawa 2026